

Danilo Kiš

Elektra

(po Euripidu)

Antonenu Artou

LICA :

Elektra

Orest

Pilad (nem)

Zidar

Strofije

Egist

Klitemnestra

Hor, sluge

Danilo Kiš
Elektra

(po Euripidu)
Antonenu Artou

LICA :
Elektra
Orest
Pilad (nem) Zidar
Strofije
Egist
Klitemnestra Hor, sluge

SCENA PRVA

Elektra, zatim Zidar

(Praskozorje. U pozadini se vide zidine grada i gorski predeo izvan zidina)

ELEKTRA: O, crna noći, kolevko crnog dana!

Gle, već puca zora, A ja hitam u pijačnu vrevu Meñ brbljive žene i lukave preprodavce.

Nije me još beda iz mog doma isterala U sveže svitanje, još ne idem ko bednica, Nego kao očajnica, Da bih uz put, u samoći, I u vrevi, najgoroj samoći, Mogla biti bogovima bliže, Kako bih se njima požalila Na mahnitost mahnitog Egista.

Stoga svoje suzne oči i svoj vapaj dižem k svome mrtvom ocu i ka nebu velikome da im kažem svoje jade: kako me je mati, ta ne-mati, ta mahnita Tindarova kći, izbacila iz mog rodnog doma, iz dvorca mog mrtvog oca, a za ljubav svom oholom mužu, Egistu, mome očuhu, jer njemu je drugu decu izrodila, a ja i moj brat nesrećni, Orest, mi smo u toj kući, u svom rodnom domu, tuñinci i šugavi mačići!

ZIDAR: Rad mene se mučiti nemoj!

Tvoje ruke nisu za grube poslove, ja znam tvoje otmeno poreklo, znam da nisi poput naših žena navikla da rano raniš, — ti koja si u dvorcu porasla, na rukama brižljivih dadilja!

Pa zašto se ne okaniš tih poslova?

Zašto se ne skloniš sa očiju sveta?

Biće bolje i za tebe i za mene!

ELEKTRA: Muke ćeš mi olakšati ako mi dopustiš da ti pripomognem i podelim s tobom breme svakodnevice.

Imaš i ti sam u gradu dosta posla, pa mi stoga dopusti makar da kućne poslove podelim sa tobom (mada im još nisam vična); biće to za tebe radost: doñeš s posla a kuća u redu, jelo postavljeno, miriše ulje maslinovo.

ZIDAR: Da, kuća u redu, jelo postavljeno, miriše ulje maslinovo . . .

Da, sve je u redu. Al' nastavi.

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Nastavi rekoh!

Evo gde si stala: »Miriše ulje maslinovo . . .«

ELEKTRA: (Usplahireno) Ne razumem!

ZIDAR: Dobro. Evo ja ću: Miriše ulje maslinovo, a umoran zidar sa posla se vraća, spržen suncem žarkim na skelama . . .

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Spržen suncem...

(to sam već rekao) Potamneo od teška argata, ogrubeo od gvozda i cigle, sa borama dubokim i bolnim i presahlim kao brazde kad ih žega sprži...

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Stojim tako obdan na skelama, između dva pakla, i dok drugi zidari pevaju, ja zavijam s njima kao kurjak; kad pričaju sedeći u hladu il' pevuje tužne jonske pesme (jer se sunce već kloni zapadu a njih radost povratka obuzme), ja počinjeni da lomim kamenje, da mi kamen sokove ispije koje sunce nije izažmalo . . .

ELEKTRA: Ne razumem! Jaoj, ne razumem!

ZIDAR: Razumećeš! Takva je i moja pesma, ko i moje reči: zavijanje ranjenog vuka . . .

ELEKTRA: Ah, vreme odmiče, gle, sunce se ono diže.
Hitati nam valja.

ZIDAR: (Zgrabi je za ruku) Stani, razumećeš.
Ode sam stao?

ELEKTRA: Jaoj, ne znam!

ZIDAR: Ah, da. Rekoh: ja ne pevam ko drugi zidari, da mi pesma prati zamah ruke, ja zavijam, rekoh, poput kakvog vuka, i u meni nema radosti povratka!

Da, kuća u redu, miriše ulje maslinovo, postelja je moja postavljena kao odar kakvoga mrtvaca!

ELEKTRA: Joj, pusti me, hitam!

ZIDAR: Rekoh: kao odar! O

prokleta neka je ta kuća i postelja u kojoj počivam!

Šta velim? Počivam?! Spavam ko u grobu, jer sam šatro sebe, obdan, na skelama, da u meni ne oстане snage, da u meni ne oстане krvi, da u meni ne oстане soka, da mi se ni u snu ne dogodi da se s tvojom krvi ne pomešam!

Da me kazna bogova ne stigne!

ELEKTRA: Jaoj, stani!

ZIDAR: Pa neka me stigne kazna bogova i ljudi! Nek me sruče sa visokih skela pravo u had među grešne pretke, nek me bace u tamne ponore smrti!

ELEKTRA: Jaoj, stani! Čuj što ću ti reći!

ZIDAR: Znam šta ćeš mi reći!

Reći ćeš mi: »Šta ti je sad bedni prijatelju? Koja te je sad snašla nevolja, sad odjednom, kad si me već podnosio godinama, bez roptanja, sa ponosom, poštujući zavet što ga dadoh bogovima.«

Da, to ćeš mi reći. I reći ćeš: »Hvala ti na tome!« I reći ćeš: »Bedni prijatelju, zar ti zaboravi na zakone ljudske i božanske?«

To ćeš reći. Setićeš me mojega porekla..

setićeš me i svoga porekla, setićeš me kazne i zakona, setićeš me pravde i poštenja, mojega poštenja, setićeš me osvete i pakla, setićeš me svoga mrtvog brata . . .

ELEKTRA: Umukni! Umukni!

ZIDAR: Čuj još samo ovo: ja mrzim vrlinu kojom su me obdarili, tu vrlinu koju su mi nabili na ruke kao gvozda, i mrzim tu hulju koja mi je prva zatrovala srce glasom o vrlini, o poštenju mojem o mojoj smernosti. — Ja, ovako sitan i nemoćan, što sam morao da postanem ta budala koju krasi poštenje?

Još dok sam ko dečak stajao po strani, dok moji drugovi igraju junačke igre, koje ištu snagu mišica, ruke i ramena jaka.

meni rad utehe il' rad sažaljenja dodeliše ulogu sudije i breme poštenja, koje evo još i sada nosim, mimo svoje volje. O, proklet bio taj čas kad mi tu kugu uliše u srce, jer glas o meni čuo se daleko, stigao je i do tvoje majke, svetle kraljice, pa me evo divno nagradila: dala mi devicu (i šaku novčića), kraljevsku kći vezanu zavetom. Kraljevsku kći bednome zidaru za kog vele da je sav vrlina, čovek pošten i siromah, što za jedne znači budala a za druge, za tebe i tvoju majku, nemoćnik i bednik!

ELEKTRA: Pusti me i idi svojim putem!

Kaješ li se zbog svojih vrlina, znači da ih nisi ni imao. A ja idem da se negde sklonim. Među prosjakinje il'

u kakav hram ... A kad doñe moj brat Orest, i kad kucne čas...

ZIDAR: A, ipak si mudra i oprezna! Nisi rekla: vrlina se nagrañuje! Nego pretiš, nego veliš: doći će osveta, krvava osveta, da nagradi trenutak slabosti, i da krvlju spere dane vrline i noći trpljenja. I reći ćeš kada doñe čas: evo vam bludnika, koljite ga, evo bednoga zidara koji mi se jednom ispovedi i reče mi bogohulne reci: da mu teško pada moje devičanstvo, da satire svoje telo radom i teškim argatom, paklom sunca i paklom odricanja — to ćeš reći. A svi moji napori i žrtve, moj post, moje nesanice, moje more i moje pokore, sve će da nestane ko da nikad nisu bili, jer se, eto, jednog jutra, krenuv na posao usudih da kažem tebi, svojoj ženi po zakonu, svojoj ženi po prokletstvu, da mi ne donosi radost dom u kom me očekuješ, jer se još usudih da ti kažem: da mi je postelja ne ložnica no grobnica! Da, ipak si, velim, mudra i oprezna.

Nisi rekla: vrlina se nagrađuje, jer si možda naslutila ono što ću ti sad reći, il' si možda već od nekog čula da me gore na skelama i još kako nagrađuju za moju vrlinu: smeju mi se i zovu me škopcem i nude mi da zamene sa mnom svoje kecelje: neće — vele — ona primetiti tu malu razliku, kecelje su zidarske sve iste.

Razlika je možda pod keceljom!

ELEKTRA: (Trgne nož) A ti im reci: doći će moj Orest, pa njima strgnuti kecelju, i s keceljom to što uz nju ide.

To im reci! A sad zbogom!

ZIDAR: Stani! Oh, oprosti mojoj mahnitosti!

I nemoj mi kad doñe čas tome trpljenje i patnje poricati a u ime ove mahnitosti što počinih rečju i mislima! Zaboravi sve to, i vrati se mome domu — dopusti da svojim ispaštanjem otkupim greh što ga sad počinih!

Ja sam i ovako kažnjen grizodušjem, kajanjem i strahom, od osvete bogova i ljudi, ali ti budi pravedna i dobra. Oprosti mi.

I kad doñe čas, o nemoj reći: ovaj beše mahnit, vodite ga, nemoj reći: ovaj beše zao, koljite ga. Nego reci: bejaše nesrećnik, zalutala ovca u čoporu vukova, bedni zidar u okrutnoj igri okrutnih bogova!

ELEKTRA: Ustani jadniče! Ustani bedniče!

Opraštam ti mahnitost tvoju, mada dimu, 'makar mišlju, u svetinju! Opraštam ti, velim, i ne strahuj za svoj bedni život, za svoju kukavnu kožu! Bićeš nagrađen, velim, kada doñe Orest! Jer znam kako ti je, tebi što se nañe u tom kolu silnika i moćnika, u tom krvavom piru bogova, gde i silnici stradaju! Al' pamti: nož ovaj što ti ga pod grlom držim sudiće ti a u ime bogova i ljudi, ako se još jednom takneš moje nevinosti, makar mišlju, rečju! To zapamti! Makar bili dirljivi razlozi slabih, to ti ne daje pravo da u ovoj igri silnika — kako veliš — tražiš druge zakone mimo onih koji jesu, da tražiš ulogu veću od one koja ti bese dodeljena od bogova — uloga slabog i teško breme nemoći koju zoveš poštenjem. Zbogom...

A njima, velim ti, reci: doći će Orest, pa će im strgnuti kecelje, i s keceljom to što uz nju ide! Tako im reci!

ZIDAR: Gore, jadrnice, na zidine, na skele!

Suncu bliže, neka te tako, polako, kap po kap, raznese i sprži, neka te vetrovi i žega polako istanje kao što se tanji kamen pod tvrdim čekićem zidarskim!

O, nek je proklet čas kad prvi put rekoše: Ovaj je častan! Proklet bio čas kad mi sasuše u uši kao kuku tu tu prokletu reč poštenje, prokleti da su slabi! Prokleti da su i silnici!

I kraljevi! I zakoni! I bogovi!

(Odlazi)

SCENA DRUGA

Orest, Pilad

OREST: Pilade, družo moj!

Jedini me ti još ne izdade, jedino me ti još, prijatelju, bodriš rečima žustrim i zagrevaš žar moje osvete!

Ti jedini veliš da svog mrtvog oca osvetiti moram i smaknuti uljeza Egista, jer sa onom kugom, rođenom mi majkom, libi moga oca, Agamemnona.

I, eto, Pilade, prijatelju u nevolji, vođen proviđenjem osvetničke želje, praćen tamom ko uhoda, stigoh sad u rodni kraj argivski.

Noćas sam pod plastom pomrčine otišao na grob svoga oca da isplačem tugu svoju; al' bes osvetnički time posta samo jači prekaljen suzama ko mač triput kaljen; zatim još odrezan uvojak kose i nad rakom zaklah žrtveno jagnje, pustih krvi mlaz — o, — tako će —nek mi bogovi oprostite — šikljati mlaz iz Egistova grla i iz srca moje majke: dva krvava vodoskoka u čijem ću gustom, toplom mlazu da operem ruke!

(Pauza. Glasovi s pijačnog trga) O, kako bih, Pilade, moj brate, želeo da vidim sestru svoju, Elektru!

No, ni ta mi želja nije čista, sestru bih da svoju vidim ne ko sestru, nego kao urotnicu, kao osvetnicu, koja će mi lukavstvom svojim ženskim kod ubistva koje smeram ići naruku.

Čujem, Pilade, i srce mi se čepa, da su je gurnuli u bračni jaram, u postelju nekog bednog zidara koji joj je devičanstvo oduzeo...

Stani!

Eno vidim jednu ženu što je na trg poranila, Pitaću je okolišno za Elektru.

Možda će nam znati nešto reći.

(Sklone se)

SCENA TREĆA

Elektra

ELEKTRA: Jaoj meni!

Jaoj meni, zoro rujna, jaoj meni, beli dane, jaoj meni, silni Zevse!

(Pauza. Sa gradskih bedema čuje se zov trube: smena straže) U kom gradu, u kom domu, u kom svetu, na kom trgu, sad prosjačiš brate tužni, što ostavi sestru svoju u jadima neprebolnim i sa suncem osvetničkim što ko nož mi srce žeže, jaoj 'meni!

Jaoj Zevse, moćni bože, jaoj, brate, ruko muška, dolutajte do Argosa, osvetite moga oca!

Jaoj oče!

Mesto krvi osvetničke evo krvi iz mog vrata, evo kose ostrižene, evo moga lelekanja, joj, bogovi!

Evo moga belog vrata, vrata kao u labuda, evo moga belog grla što tuži ko labud tužni kad izgubljen u jezeru, uhvaćen u zamke mrežu zove oca bespomoćno, jaoj, oče!

Tako i ja, kćer ti tužna, zovem tebe uzaludno, oh, bogovi!

(Pauza)

Žena ti je, oče jadni, pripremila zadnju kupelj, rukom belom, pozlaćenom, rukom ženskom, mirišljavom, rukom nežnom, nakićenom — (Pauza)

zviznula te sekiram med uši kao životinju, rukama nežnim, negovanim, rukama belim i krvavim, jaoj meni!

(Pauza)

A onda je pohitala — ne stiže ni ruke sprati — da zagrlji onu hulju, ljubavnika svog, Egista.

Jaoj nama!

SCENA ČETVRTA

Elektra. Orest. Pilad

OREST: (Zakrči joj put) Stani!

ELEKTRA: Jaoj!

OREST: Ne boj se.

ELEKTRA: Zašto mi staješ na put?!

OREST: Stani i čuj. Vikati nemoj.
I mene vrebaju.

ELEKTRA: Eto, stojim. U tvojoj sam vlasti.
Jer si jači čak i bez oružja.

OREST: Nosim ti glas od brata.

ELEKTRA: O, bogovi!
Sklonimo se malo u stranu.
Slušam te. Reci: da li je živ?

OREST: Živ je. To najbolja je vest koju ti nosim.

ELEKTRA: O, neka je bogovima hvala!
Gde je? Kuda luta?

OREST: Na sigurnom je mestu.

ELEKTRA: Nije valjda sin Agamemnona gladan svakidašnjeg
hleba?

OREST: Nije gladan hleba.
Ali je izgnanik.

ELEKTRA: Kakvu mi dakle porukuносиš?

OREST: I njega iste brige more ko i tebe: da li si u životu i u
kakvom.

ELEKTRA: Pogledaj me. Biće ti jasno.

OREST: Koža ti je potamnela, glas od kletve promukao.

ELEKTRA: Kosu sam nožem podrezala, po skićanski.

OREST: Za mrtvim ocem ili za bratom?

ELEKTRA: Jednog mrtva oplakujem, drugog živa.

OREST: Zar ga još jednako voliš?
Posle toliko godina?

ELEKTRA: Ko oči u glavi.

OREST: A zašto prebivaš izvan grada?

ELEKTRA: Udaše me za čoveka koji ima kuću van zidina.

OREST: Ta vest ga neće radovati.

ELEKTRA: Ipak, sve mu reci!

OREST: Govori, dakle.

ELEKTRA: Siromah je i bednik.
Zidar. Čovek skoro svet.

OREST: Svet?
Da l' zato što hramove zida?

ELEKTRA: Da, svet.
Jer se mene ne dotače.

OREST: Prezire te?

ELEKTRA: Ceni moje poreklo.
I Agamemnona, moga oca sen.

OREST: Onda mu svadba ne beše milina, no pakao.

ELEKTRA: Ne samo svadba. Život mu je muka i pakao ...

OREST: Shvatam.
Orestove ga osvete strah.

ELEKTRA: Ne znam. Možda.

OREST: Poštenje mu treba nagraditi.

ELEKTRA: Brat će ga moj, Orest, nagraditi, po zasluži!

OREST: Al' zašto te dadoše njemu?
Zar tvoja mati...

ELEKTRA: Ne pominji mi je!

OREST: A Egist?

ELEKTRA: Čuj, strance, reći ću ti: dadoše me njemu da rodim
nejaka, da mi se rod zatre.

OREST: Da ne rodiš sina osvetnika?

ELEKTRA: Tako su mislili.

Nek ih kuga zatre!

OREST: Zar ne znaju da si još devica?

ELEKTRA: To krijem ko svetu tajnu.

OREST: A ako se brat tvoj vrati, šta će moći da učini?

ELEKTRA: To pitaš? Sramota!
Zna se šta će.

OREST: Kako će da smakne ubice svog oca kad je jedno od njih
roñena mu majka?

ELEKTRA: Onako kako ona ubi muža: sekirom!

OREST: Zar bi mu pomogla?

ELEKTRA: Velim ti: onom istom sekirom.

OREST: Da mu kažem to?

ELEKTRA: Kaži mu; ne kao reč tvrdu. Ko zakletvu!

OREST: Oh, da te brat čuje!
Da ti vidi mržnju!

ELEKTRA: Jaoj, stranče!
Ne bih ga ni prepoznala.

OREST: Nije čudo. Ko deca se rastadoste.

ELEKTRA: A od ljudi pouzdanih samo bi ga jedan prepoznao.

OREST: Znam. Onaj stranac koji ga je, kažu, smrti izbavio.

ELEKTRA: Da, on. Fočanin Strofije, koji još mom ocu učitelj beše.

OREST: Da l' tvoj mrtvi otac nañe grob i spokoj?

ELEKTRA: Nañe!
Baciše ga u rupu ko psinu, tek da psi ga ne razvuku.

OREST: Tako?
Sve mi reci. Hrabro!

ELEKTRA: Kad mi reči mamiš, stranče, sve ću ti sad redom reći, al' te molim i preklinjem prenesi mom jadnom bratu jad moj i sudbinu moju i našeg oca grozni kraj.

Ispričaj mu u kakvoj me bedi nañe, u kakvim prnjama, s kakvom kosom pepeljavom i u kakvom bednom domu.

Sve mu reci.

Da haljine svoje bedne svojom rukom ja sam tkala (nevolja me svemu naučila) inače bih, o sramote, išla naga ko robinja.

Idem bosa po tvrdom kamenu, i noge mi već ne pamte sandala lakih kaiševe zlatne.

Sve mu reci: kako ona što nas rodi na frigijskom tronu sedi, ne kao robinja, no kao kraljica!

A azijske robinjice što ih otac sa plenom dovede prokletom joj telu služe: kupaju ga teškim mirisima i mažu ga mirisnim uljima (da bi svome ljubavniku još i više omilila) u kupelji onoj istoj u kojoj je muža ubila sekirom.

Sve mu reci.

(Pauza)

A taj što joj pomogao u ubistvu, Egist, penje se u kola našeg oca i rukama lepljivim od krvi drži žezlo pozlaćeno.

Sve mu reci: da grob našeg slavnog oca pust sad leži, bez lovora i bez smrče, bez uzglavlja i ukrasa.

Sve mu reci.

(Pauza)

A dični muž naše majke kad se vina ponakiti po tom golom grobu skače (u gradu se tako priča) i kamenom kamenuje pusti grobni hum, pa se našem mrtvom ocu ruga: »O Agamemnone, gde ti je sin Orest da ti grob odbrani junačkom mišicom?«

Da, i to mu reci.

Mada ćeš ga za srce ujesti.

(Dolazi Zidar)

SCENA PETA

Isti. Zidar

ZIDAR: Sreći u nesreći da zahvalim vaš dolazak? Tražite li, stranče, zidara il' neimara? — Ja sam taj.

ELEKTRA: To glasnici su meni stigli, i u dobar čas: nose mi vesti od brata, Oresta.

ZIDAR: Od Oresta?!

ELEKTRA: On ih posla da vide moju bedu.

ZIDAR: Bedu je videti lako.
Nisi im valjda rekla . . . kolika je?

ELEKTRA: Jesam.
Sav jad i svu bedu svoju izneh pred njih ko na dlanu, a njemu teže.
To želim.

Jad moj će u njemu ubrzati zrenje odluke strašne!

ZIDAR: Zar znaju meru tvoje bede, jad tvoj i tajnu tvoju?

ELEKTRA: Znaju, koliko treba znati.
Ne brini.

OREST: To je tvoj muž?

ELEKTRA: Da.

OREST: Čini se čestit.

ELEKTRA: Kaži Orestu da za čast svoju i svoju ne brine.
(Pokazuje nož) A moj muž je, vele, čovek plemenit.

OREST: Plemenit!

Verujem ti. Al' znaš li kakve u ljudima sile dremaju? Plemenit obnoć postane ubica i hulja. U ćudima ljudskim takvi se prevrati zbivaju katkad da ćovek sam sebe poznati ne mođe: jedan pust san, bezumna neka želja, i od ćestitosti ni traga ni glasa.

Jer ćestitosti breme teđe je nositi no breme nevaljalstva. Putevi pak krvi, to su ponornice: videh već nitkova sina u ćestita oca, a u rñe decu plemenitu, u duši bogatih glad i pohlepu, u telu ubogom zlatno srce, ćud.

Pa kako da sudiš o ćudima ljudskim?

Eto, taj ćovek što muđem ti se zove nit je slavan, nit mu dom na glasu, nit ga bogatstvo krasi, al' vidim od mnogih on je pošteniji.

(Publici)

O, vi, šupljoglavci, vi prazne mešine, vi punjene ptice, zar ćete uvek suditi o ljudima po novcu i položaju?

Takvih punjenih ptica puni su nam amfiteatri i dvorovi.

Ti što sjajno žive i što se šepure tuda to su samo gomile mesa bez srca i pameti

što zakrćuju trgove i popunjavaju sedište!

Pa hajd'mo u kuću. Verujmo u ovaj iskren doćek!

ZIDAR: Ćestiti stranće, uboštvo svoje više ne osećam, reci me tvoje ućiniše bogatim. Hvala ti stoga.

(Ulaze u kuću)

ELEKTRA: (Zidaru, nasamo) Otmene goste u kuću pozvasmo, moraćemo da ih primimo valjano. Stoga hitaj, prijatelju, dovedi nam staroga Strofija, trećeg izgnanika iz Agamemnonova doma.

Reci mu da doñe do nas i donese za goste plodove, mlado jagnje, malo sira i dobroga vina u mešini.

Biće srećan kao i ti, kada bude ćuo da živ je dećak što ga on izbavi.

ZIDAR: Hitam da ga obrañujem. A nemoj im reći: on je zao, koljite ga, nemoj reći: on je ...

ELEKTRA: Pohitaj, velim. Ova radosna vest nagrada je i meni i tebi! Tvoje je trpljenje izdržalo do poslednjeg ćasa. Pobuna je tvoja bila samo dobra slutnja i dobar znak! Zaboravimo je stoga.

Idi.

(Odlazi. Elektra hita u kuću za gostima.)

SCENA ŠESTA

Strofije, zatim Elektra

STROFIJE: Gde je moja devojčica, moja časna gospoña, kći mog mrtvog gospodara?

Dovukoh, evo, svoje stare kosti, da je vidim, da vesti dobre od nje čujem.

(Izlazi Elektra)

ELEKTRA: Zdravo, časni starče!

STROFIJE: Zdravo kćeri!

Sreća je za mene prevelika što te zatekoh u kući. Dobih poruku od tvog muža i evo dovukoh svoje staro telo, što se više i ne zove telom.

Nosim ti, evo, tako mi naloži, sira i voća i jagnje mlado za goste otmene da ih otmeno počastiš.

I nosim, evo, vina starog u ovoj mešini, vina starog što božanski miriše na dušu grožña, na jesenje prisoje, na sunce što davno grejaše, na dušu bilja što davno ga uzbraše.

Ovo je vino staro uspomena sok, zato dušu tako razgaljuje.

Nosi ga što pre gostima svojim.

ELEKTRA: Al' zašto plačeš starce?

Nisi li i sam uz put kušao dušu tog vina, uspomena sok?

Il' te dirnu moja beda, kad vide da ona raste zajedno sa mnom?

Il' plačeš za mojim bratom, za izgnanikom Orestom? Il' se seti moga oca koga je sudbina gorka zadesila?

Il' sve to skupa u tebi se javi?

STROFIJE: Detetu i starcu i bez razloga je lako zaplakati, mada je starost dovoljan razlog da čovek zarida. Al' sad plačem za tvojim ocem, za Agamemnonom: grob mu uz put posetih, jer ne mogah odoleti želji.

Na grobu nikog ne nañoh, pa zaplakah kao dete, za tvojim ocem i za sobom.

(Kad NJEGA, silnika, takva zadesi kob, a šta li tek čeka mene — na ovom i onom svetu?) Onda odreših mešinu i izlih vina žrtvenog na pustu humku, pa uzeh grumen zemlje žrtvenim vinom natopljeni: začuñen,

spazih na njemu crne krvi još sveže tragove!

Zatim još nañoh ovaj uvojak — pramen kose plave.

Ko li kćeri, na grob krv žrtvenu proli?

Ko sreza kose plavi pramen? — Nije li brat tvoj došao da grob svog oca krišom poseti?

ELEKTRA: Nek bogovi ti reči usliše, sumnju obistine!

Stranci što nam u goste doñoše vele da je živ.

STROFIJE: Daj što pre da vidim te ljude što Oresta nedavno videše.

Da ih o svemu pitam, da ih iskušam.

ELEKTRA: Evo ih, izlaze.

SCENA SEDMA

Isti, Orest i Pilad. Hor

STROFIJE: Primate moj pozdrav, cenjeni stranci.

OREST: Zdravo, starče!
(Elektri)
Ko je taj bogalj, Elektro?

ELEKTRA: Agamemnonov učitelj.

OREST: Šta kažeš?
Onaj što tvog brata u teškom času spase nevolje?

ELEKTRA: Taj.

OREST: Što me gleda tako?

ELEKTRA: Star je i sumnjičav.

OREST: Je li, starče ...?

STROFIJE: (Kao da ga ne čuje. Elektri) Pomoli se, kćeri, bogovima.

ELEKTRA: (Diže ruke) Nek im je večna slava!

STROFIJE: Tako!
Sad pogledaj ovog stranca.

ELEKTRA: Ipak si prolio vina žrtvenog i na tvrdi grumen svoje duše,
starce.

Il' si sišo s uma.

STROFIJE: Star il' lud — isto ti je.
Ali...
(I dalje zagleda Oresta)

ELEKTRA: Ali?

STROFIJE: Iskustvo nema starosti.

ELEKTRA: Kud ciljaš?

STROFIJE: (Pokazuje na Oresta, prstom) Ovo je brat tvoj! Orest!

ELEKTRA: O, Apolone! Šta to reče?

STROFIJE: Rekoh prosto: Orest!

ELEKTRA: (Poleti k Orestu, zatim naglo zastane) Kako da ti poverujem?

STROFIJE: Vidiš li onaj ožiljak, kraj desne obrve?

ELEKTRA: Vidim.

STROFIJE: Poleti, dakle, bratu u zagrljaj.

Gri ga ko onda kad ožiljak on taj zadobi, trčeći s tobom zajedno, za lanetom nemirnim, davno, u dvorištu, u vrtu vašeg dalekog detinjstva.

ELEKTRA: (Zagrlj Oresta) Oreste! Brate!

OREST: Sestro moja!

ELEKTRA: Zar da doñeš krišom sestri jedinoj?

OREST: Izgnanstvo me učini opreznim.
Ali vidim ...

ELEKTRA: Ne samo da sam ti sestra, nego i (Oprezno) urotnica vezana za tebe dvostrukom vezom: od iste smo krvi — istu nam krv proliti treba!

OREST: Neka te bogovi čuju (ako im treba verovati).

ELEKTRA: Ne huli!

OREST: Greh ovaj ako ne kazne, ako nas izdadu, ako i dalje mogu gledati nepravdu, ako pravda ne nadvlada — odričem se i bogova i života!

ELEKTRA: Na nama je da im volju izvršimo.

HOR: Podignite ruke k nebu, molite se bogovima.

(Pauza)

Grlite se, ljubavnici, pustošite svoja tela, polomite svoje ruke, pustošite svoja grla, pustošite po ložnici, po ložnici po grobnici!

(Pauza)

Evo dan je osvanuo, evo stiže ruka pravde!

OREST: A sad mi recite (Oprezno) kako oca da osvetim.

Postoji li u celome Argu čovek, sem vas, odan meni?

S kim ću, sem sa sestrom svojom, ženom nejakom, da krenem u taj krvav pir?

Gde da počnem, o bogovi?

Kako u dvor s mačem osvete da uñem?

Da l' mi noć je saveznik, il' dan. Reci starče.

STROFIJE: U bedi, sinko, nemaš prijatelja.

Uzdaj se stoga u zvezdu svoje sreće i u bogove.

OREST: Šta da radim?

ELEKTRA: Mrzi!

OREST: Da uñem u grad? Ovako?

STROFIJE: To nije mudro. Nećeš ništa postići.

OREST: Znam.

Al' šta da činim?

STROFIJE: Izbegavaj straže.

Egist je u strahu, pa mu straže stoje na oprezu.

OREST: Taj strah što mu ulih — deo je osvete!

Al' njegova nesanica nije ruka pravde, samo senka njena.

Al' šta da činim?

STROFIJE: Pa, čuj me. Nešto mi pade na um:

OREST: Govori!

STROFIJE: Ne treba u grad da ideš po Egista.

Dolazeći k vama uz put sam ga sreo.

OREST: Gde? Govori!

STROFIJE: Tu blizu. U polju.

OREST: Šta radi u polju? —

STROFIJE: Pripremaše žrtvu bogovima.

OREST: Da svoje grehe otkupi?

STROFIJE: Biće tako — usliše li te bogovi.

OREST: Koliko je ljudi sa njim?

STROFIJE: Beše samo sa slugama. Al' su pod oružjem.

OREST: Hoće li me neko prepoznati?

STROFIJE: Njegove te sluge nikad ne videše.

OREST: Nadvladam li Egista, kako da ih pridobijem?

STROFIJE: Svojstvo je ropske duše da slavi pobednika.

Ma ko da je.

OREST: Kako da mu se privučem?

STROFIJE: Proñi tuda ko slučajno.

OREST: Misliš, pozvaće me?

STROFIJE: Da. Na čast.

OREST: Biće počašćen!

STROFIJE: Dalje ćeš već i sam znati.

OREST: A gde je ona? Zar nije s njim?

STROFIJE: Tvoja majka?

OREST: Da.

STROFIJE: Ne beše s njim.

OREST: Što ne doñe sa mužem u polje?

Ta bi žrtva što prinese bogovima i njenoj duši dobro došla...

Čini mi se.

STROFIJE: U narodu je omrzruta, pa se nerado uz Egista pojavljuje. Puk još više mrzi žene tirana no same tirane.

OREST: Pa kako čast i njoj da učinim svojim dolaskom?

ELEKTRA: Nju ću ja da smaknem!

OREST: Ti? Kako?

ELEKTRA: Sekirom!

Strofije će mi pomoći u tom.

Idi, dakle, starce, reci Klitemnestri: Elektra je u babinjama. Rodila je dete.

Muško.

STROFIJE: To će je misliš ubiti?

ELEKTRA: Zmiju nije lako ubiti, i sam znaš.
Nju treba po glavi.

STROFIJE: Šta, dakle, da kažem? Kad se rodi dete?

ELEKTRA: Deset mu je dana. Tako reci.
Zdravo je i krupno — Agamemnonov rod!

STROFIJE: To će je misliš pogoditi?

ELEKTRA: Kako da ne!
Proliće suze i doneće darove: otrov il' sekiru. Ona je vična tome.

STROFIJE: Hoćeš da je u kuću domamiš?

ELEKTRA: Baš tako.

STROFIJE: A onda?

ELEKTRA: Otpremiću je lepo u had!
(Orestu)

A sad je red na tebe! Idi!

OREST: Starče, pokaži mi put.

STROFIJE: Hajd'mo. Nek su nam bogovi na pomoć!

OREST: Zevse! Bože otaca mojih!

ELEKTRA: O, Hero!

OREST: Pobedi našoj budite skloni!

ELEKTRA: Smiluj te se porodu našem!

OREST: O, mrtvi oče!

ELEKTRA: O, Zemljo, gospo, pružam ti ruke!

OREST: Odbrani decu svoju!

HOR: U krvavu eno boju sve po četir konja skaču, u oblaku od prašine, i u senci guste šume, guste šume od kopalja.

Voñu takvih konjanika, voñu takvih kopljanika ubi kćeri Tindarova ubi muža, zlobna ljubo!

(Pauza)

Al' negde se oštre maci da ti mačnu grlo belo, al' negde se kuje kovčeg da prigrli tvoje telo!

Hitaj, kćeri Tindarova, zlobna ljubo, grli živo!

(Smrt dolazi na konjima, ko četiri konjanika, ko četiri kopljanika.)
(Kao eho)

Već se negde oštre maci da ti načnu grlo belo.

Čuješ kako negde kuju: to se tebi sprema kovčeg da prigrli tvoje telo!

ELEKTRA: Sad idi!

Umreš li — ja ću za tobom, nož sam dvosekli za se spremila.

Al' čujem li dobre glase o tebi, dom će mi obliti kliktaj radosti. Sad idem sve da priredim.

Za dobre vesti il' za pogreb svoj.

OREST: Hajd'mo starce!

(Oresf odlazi sa Strofijem i Piladom, Elektra uñe u kuću)

SCENA OSMA

Polje blizu Arga — Egist sa pratnjom.
Zatim Orest i Pilad

EGIST: (S rukama dignutim uvis) ... Neka bude tako!
A sad hajd'te, sluge, žrtveno mi jagnje donesite.
(Jedan od slugu ulazi. Egist ugleda Oresta i Pilada)
Zdravo stranci!
(Orest i Pilad gledaju prema gradu, pretvarajući se da ne čuju) Hej,
stranci, rekoh zdravo!

OREST: Nama rekoste, gospodaru?

EGIST: Vama, a da kome?

OREST: Možda govorite s bogovima?

EGIST: A onda rekoh: zdravo, stranci!
Mislio sam na vas.

OREST: Pa zdravo, gospodaru!

EGIST: Ko ste vi?

OREST: Tesalci.

EGIST: Kud idete?

OREST: Na Olimp, da Zevsu žrtvu prinesemo.

EGIST: E onda, budite mi gosti.
I ja žrtvu spremam bogovima.
(Slugama)
Dajte vode strancima, da ruke operu.

OREST: Ruke su nam čiste, gospodaru.

Baš sad ih oprasmo u bistroj vodi potoka.
Al' rado poziv prihvatamo.
No reci, smemo li mi, tuñinci, prineti bogu žrtve zajedno sa tobom.

EGIST: A gde su vam žrtveni darovi?
Gde su vam jagnjad il' goveda?

OREST: Naši su darovi skromni, gospodaru.
Prinećemo bogovima manje mesa, a više molitve.

EGIST: Miliji je njima, bogovima, miris smuñene dlake i krvi što se puši, no sve molitve il' prostih plodova žrtva.
Al' i to je bolje nego ništa.

OREST: Nekad so il' brašno, il' grana lovora imaju na žrtveniku snagu krvi sveže.

EGIST: Misliš li tako, stranče, a ti se moli po svome. Ja ću im, pak, prineti krvi žrtvu.

Al' prvo ću sipati na oltar brašna i soli, spaliti granu lovora — pre no što line krv.

(Sipa brašna i soli, metanišući)

OREST: Meni će biti dosta i ovo.

(Stavlja na žrtvenik granu lovora)

EGIST: O, vile gorske, i vi, bogovi!

Dajte meni i Klitemnestri da vam često krv žrtvenu prinosimo, bez straha od naših ņušmana.

A njima, dušmanima našim, dajte da budu žrtve-klanice na našem žrtveniku.

(Nastavlja da mrmlja u sebi molitvu)

OREST: O, vile gorske, i vi, bogovi!

Dajte da molitva moja ima snagu žrtvene krvi!

Da reči moje šiknu k nebesima kao krvi mlaz.

Da dušmani moji budu žrtve-klanice na mom oltaru.

EGIST: (Izvadi nož. Sluge mu prinose zdele i jagnje koje on zakolje)
Stranče, iz Tesalije si, reče?

OREST: Da, gospodaru.

EGIST: Vas Tesalce bije glas da ste vešti mimo drugih
da jagnje ili bika oderete i da konja ukrotite.

Uzmi, dakle, stranče, nož i pokaži da glas vas taj ne bije uzalud.
(Sluga mu dodaje nož. Orest uz Piladovu pomoć zakolje jagnje i
začas ga odere i raspori)

OREST: Evo utrobe, gospodaru.

EGIST: Pravi si Tesalac, nema šta!

A sad da vidimo šta nam se piše.

(Egist se naginje nad utrobom. Orest ga udari nožem u kičmu. Dok
Egist krklja u samrtnom ropcu, sluge zbunjeno grabe odložena
koplja. Orest i Pilad, leñima okrenuti jedan drugom, sasvim se
dodirujući, drže isukane noževe)

OREST: Stan'te sluge! Ja sam Orest! Sin Agamemnona!

JEDAN STARI SLUGA: Spustite koplja!

Poznajem ga!

To je Orest, sin Agameminona!

S pravom je smakao ovog nasilnika.

OREST: Došao sam po volji bogova da osvetim oca!

Budite s nama milostivi.

Vratićemo vam istom merom.

Mi smo novi gospodari!

STARI SLUGA: Živeo Orest, naš gospodar!

(Sluge se povuku u zadnji plan, snebivajući se.

Zatim gledaju nemo, bez reči, kako Orest i Pilad vuku u mrtvoj tišini
Egistov leš.

Čuje se samo životinjska dahtanje ove dvojice)

SCENA DEVETA

Pred Elektrinim domom

Elektra, zatim Orest, Pilas, sluge, hor

(Elektra čeka glasnika, uznemirena. Odjednom se začuje trijumfalna muzika, bat koraka, urlici. Zatim stižu Orest i Pilad sa lovorovim vencima nakrivljenim na čelo, vukući Egistov leš)

ELEKTRA: Sad mi je pogled ka nebu slobodan...

OREST: (Diže ruku da spreči Elektrinu pohvalu) Ne govori, sestro! Nego diži ruke k nebesima bogovima da zahvališ.

Jer čemu pohvalne reči?

Zar sam ja krvnika našeg oca smaknuo rečju il' snagom desnice? — Evo ti ga nosim mrtva kao kakvu mrtvu psinu, ko praznu mešinu, što na vino zaudara. Iskali svoj bes na njemu!

Osveti se za sve jade koje ti je zadala ta hulja. Baci ga pred divlje zveri da mu meso rastrzaju, da skrckaju ove kosti sve do srži u kojoj mu leži gadost!

Il' ga baci baš svinjama da mu creva po glibu razvlače, da se ovo meso smeša

sa mesom nerasti!

Il' ga nabij na visoki kolac da ga ptice iz zaleta kljuju, gañajući kljunom u sred oka!

Evo, rob je sada tvoj tiranin davni.

ELEKTRA: Mržnja mi je prevelika.

Strah me stoga.

OREST: Strah? Od čega?

ELEKTRA: Da živ je, sve bih to što reče učinila, sve zaredom.

Al' ovako ...

OREST: Niko na svetu ko zna muke tvoje neće moći da ti prigovori.

ELEKTRA: Znam, al' ipak

OREST: Kako hoćeš! Al' bojim se sklonim li ga sa očiju tvoje mržnje da ćeš se kajati što mu ne očita molepstvije za pokoj mu duši.

ELEKTRA: U pravu si.

Al' gde da počnem da ga kunem?

(Pristupi Egistovom lešu, odlučno, nadahnuta) Gde da počnem da te ružim? Gde da počnem da te kunem, gde da počnem da te pljujem, da ti rečju oči, kao ptica, kljujem, da te mržnjom kao crv nagrizam, pre no što te počnu gristi?

I kako da svršim kletvu? Šta da stavim po sredini? I kako da skupim na gomilu sve leleke i sve kletve Što sam godinama u čik zore naricala i koje sam samoj sebi govorila u potaji — jeza me hvatala od sopstvenih reči!

Gde su sada sve te reči što sam htela godinama da ti ih u lice pljunem kao roj osica?

Gde su sada sve poruke da ti ih u lice pljusnem ko kantu splačina?

Ali evo,

tebi mrtvom sve ću reći što živom nisam mogla.

O, ubico!

Evo ti sad pirovanja po dvorima moga oca, a pod skutom moje majke! Evo ti sad carevanja na slavi Agamemnona!

Mislio si da ćeš gospodarem biti a ti posta čuven na daleko ko papučić, ljubomorna gnjida!

Postao si klupica za noge ženi što te u zločin uvukla!

Mislio si, zavodniče, da ćeš zadobiti ženu koja mužu svom ne beše verna.

Divno ste se sjedinili ti i ona u zločinu!

Al' i tu te nadmudrila, i slavu ti zamračila, pa čak ni taj gnusni zločin niko tebi ne pripisa,

no njoj samo, i to s pravom!

Jer ti nikad ne postade čuven čak ni po zločinu!

Ime tvoje ne postoji, nit je ikad postojalo.

Da, Argivci svi te znaju i zovu te mužem one žene, al' nikada još niko ne reče: žena muža tog!

Pa ni deca tvoja nemaju imena, niti će ga ikad, bedniče, imati: i njih će ljudi jedino po majci znati — ako li te ove kletve ne učine slavnim;

jer moje su kletve toliko opake da će se bez sumnje čuti na daleko!

OREST: Dosta!
(Slugama)
Nosite ga!

ELEKTRA: Još jednu reč samo.

OREST: Hajde, reci mu je.
ELEKTRA: (Pljune na leš) Proklet bio!

OREST: (Slugama) Skrijte ga negde, da ga moja mati ne ugleda,
pre no što je zakoljemo.

ELEKTRA: Pohitajte! Hajde, pohitajte!
(Pojave se sluge i odvuku Egistov leš)
OREST: Šta je? Ko to ide?

ELEKTRA: Jedna dična gospa.
Naša mati!

OREST: Zar već?

ELEKTRA: U pravi čas!

OREST: Ko ovca pod nož!

ELEKTRA: Gledaj!
Kola su joj ko za svadbu iskićena!
Šepuri se ko paunica!

OREST: Šta ćemo s njom?

ELEKTRA: Zar te sjaj njen pokoleba?

OREST: Ne sjaj, no strah, no užas!
Ubiti majku — o, bogovi!

ELEKTRA: (Podrugljivo) Ubiti muža — o, bogovi!

OREST: Bogovi se igraju sa nama!

ELEKTRA: Njihova je mudrost nama nedostupna!

OREST: Ubiti majku — zar je mudrost u tom?

ELEKTRA: Osvetiti oca — zar to nije zakon božanski i ljudski?

OREST: Znam.

Krv za krv. Oko za oko. Zub za zub.

Glava za glavu. Grob za grob.

I sve tako u krug.

Danas meni, sutra tebi.

Mač i plač. Divnih li zakona, ljudskih, i božanskih!

STROFIJE: O, bogovi! Zar se pokoleba?!

Zar da ti nejak a žena kazuje šta ti činiti valja? A seti se svih nesreća što si preko glave preturio. Zar već zaboravi sve kletve i proklinjanja koje si već godinama u samoći govorio, sa rukom na dršci noža? Stisni opet vilice, seti se kako su ti škrgutali zubi, kako su te bolele slepoočnice od tog grča kada se od mržnje zub za zub prikljести!

ELEKTRA: Bićeš proklet ako ne osvetiš oca!

OREST: Proklet!?

ELEKTRA: Sam ćeš sebe proklinjati u u samoći. To će biti najteže prokletstvo!

Ma kakvi da su zakoni, ljudski i božanski — oni su jedini!

Jaaj tome ko ih izneveri!

OREST: Al' zar majku da zakoljem? Zar neću i tada proklinjati sebe, u noćima, u samoći?

STROFIJE: O, zar zaboravi sve nepravde koje ti je nanela ta žena koju majkom zoveš? Kuja i vučica, mačka, divlje i nemušte zveri znaju svoj porod da čuvaju brižno, da ga nose nežno u zubima, ko jedino svoje blago! A ona što je majkom zoveš? Šta je ona učinila?

OREST: O, bogovi! Ali ja se sećam da mi majka beše! Ja se sećam njenih milovanja, i sećam se da me nosila u krilu kao mačka svoje mlade u zubima, i sećam se kliktaja radosti kad me jutrom, još kad bejah dete, nežno pohodila, i radosti njene kad bih neku dečju mudrost protepao, i sećam se njenoga ponosa...

ELEKTRA: Njenoga ponosa!?

OREST: ... njenoga ponosa kad bi me za ruku pred goste izvela, i sećam se njenih ruku kojima me po kosama milovala...

STROFIJE: Tom je istom rukom, nesrećniče...

OREST: Znam, oh, znam: tom je istom rukom zaklala mog oca, tom je istom rukom stiskala sekiru tražeći me svuda oko dvorca da i mene zakolje, o sve znam! Ali, zar to ne bese mahnitost? Ta ista mahnitost koja i nas vodi? Žeñ iste osvete, koja i nas guši? Ovaj isti gorak ukus u ustima? Ova ista drhtavica tela? Ovo isto pomračenje svesti? Ova ista želja da se što pre reši trudova osvete, da što pre prekine krvavu vrpču sudbine kojom nas vezaše zakoni i bogovi, i prokletstvo? Zar i to ne beše glas istog zakona koji i nas muči? Zar zbog jednog časa mahnitosti...

ELEKTRA: Njoj ga neću oprostiti!
Suviše nas skupo stao!

STROFIJE: Zar si već zaboravio one kletve što si jutros prosiktao na grobu svog mrtvog oca?

Zar mu nisi obećao dostojnu osvetu? I zar treba da te opet sećam da si bio detešce nevino kada sam te spasao od noža žene koju

majkom zoveš, jer bila je spremna da te stavi ko žrtveno jagnje na žrtvenik svoje besramne pohote?!

ELEKTRA: Ne kloni! Kasno je!

Jer evo, čujem, stiže paunica, šepuri se među sluškinjama. Sklonite se!

OREST: Užas me hvata!

(Orest i Strofije se sklone u kuću.

Dolazi Klitemnestra s pratnjom.)

HOR: Zdravo, o kraljice, kćeri Tindarova!

Zdravo, gospo, zlatom iskićena, klanjam ti se do zemljice crne.

Čuješ, gospo, — do zemljice crne!

SCENA DESETA

Elektra, Klitemnestra, Hor

KLITEMNESTRA: Zdravo, kćeri!

Zar već usta iz babinja?

ELEKTRA: Zdravo, gospo!

(Hoće da je pridrži dok Klitemnestra silazi niz stepenik. Klitemnestra trgne ruku) O, zar ne smem majci ruku da dodirnem?

KLITEMNESTRA: Ostavi se toga.

Pozvaću sluškinju.

ELEKTRA: Sluškinju!

A ja šta sam? — Ne, nisam sluškinja. Robinja sam.

I na tom ti hvala!

KLITEMNESTRA: A ja šta sam?

ELEKTRA: (Pokloni se) Svetla kraljica!

KLITEMNESTRA: To je samo privid!

I ja sam robinja.

ELEKTRA: Ma šta veliš?

KLITEMNESTRA: Da, robinja, kao i ti!

Kao što smo svi mi: igračka sudbine!

ELEKTRA: Svi smo to!

KLITEMNESTRA: Al' ti meni - ne daš da to budem!

ELEKTRA: Ne!

Jer ti si sama krojila sudbinu.

Sekirom!

KLITEMNESTRA: Sama, veliš?

ELEKTRA: O! Smetnuh s uma. Ne sama: s Egistom!

KLITEMNESTRA: A, tako! Na to ciljaš. E, pa slušaj:
ja nisam mahnita i nisam ubica, više no ti!

Zar ti misliš da sam potegla sekiru tek onako, iz obesti, il' iz mahnitosti?

Reći ću ti, jer znam, takav glas me bije: da sam smakla muža iz obesti, radi ljubavnika!

A vi svi ste, osim mene, i tvoj otac, i ti, i brat tvoj Orest, svi ste vi pravedni, iz vas bije glas osvete, pravedne osvete!

Vas pokreću zakoni božanski, vi delate po nebeskim pravilima, a ja, Klitemnestra, vaša majka, jedna žena, ja pak delam po svojem, izvan sveta i izvan zakona, po opakoj svojoj ćudi.

E pa, slušaj — nije tako!

Ako ti do mržnje stalo, ti me mrzi, ali shvati makar — da sam i ja žena...

ELEKTRA: Kraljica si!

KLITEMNESTRA: Rekoh: žena, jedna žena, robinja zakona, ljudskih i božanskih, kao i ti,

sa srcem ljudskim, slabim, kao i ti,

sa dušom slabom, osvetničkom, kao i ti,

sa telom ženskim, pohlepnim i krhkim, kao i ti,

željna mira i spokoja, željna muža i svog doma, kao i ti,

željna ruke zaštitničke — kao i ti, željna dece i poroda — kao i ti...!

ELEKTRA: Jedna žena -

KLITEMNESTRA: Reci: nesrećna žena, reci: jedna majka ...

ELEKTRA: Jadnica!

KLITEMNESTRA: Da: jadnica — kao i ti!

(Pauza)

Otac me udade za tvog oca i bejah srećna žena i srećna mati.

A onda mi slava moga muža postade nesreća, a njegova slava bi njegova kob.

Po savetu nekakve budale, nekog proroka, što tobože božje misli čita, on žrtvova bogovima moju najmiliju kćer, sestru vašu, Ifigeniju, kako bi mu Artemida podarila dobar vetar, za njegove lañe i njegovu slavu: slavu dićnog pobednika Troje!

Zar si sve to smetnula sa uma?

Zar još uvek veliš da sam ja kraljica, ćudljiva žena, kurva, ćudovište?

Zar ti misliš da se sekira poteže tek onako, iz obesti, iz ljubavne žudnje?

Zar ti misliš da sam postala ovakva, ćudovište, kako veliš, iz divnog spokoja, iz duga vremena?

Misliš da je moje srce matere i žene bilo uvek mrtvo?

(Pauza)

O, bogovi, kako sam plakala, kako mi se duša rastrzala kada mi kćer odvedoše da je mladu na oltar postave ko žrtveno belo jagnje!

O, i to mu prosto bilo!

Nije ni on zaklao kćer iz obesti, nego voñen zakonima ljudskim: žrtvova je da bi njenom smrću spasao od smrti druge; hajd' nek mu je i to prosto!

Al' on doñe s vencem pobednićkim, lud od slave i lud od pohvala, i dovede u moju crninu proroćicu mladu i mahnitu, Kasandru, devicu, kći trojanskog kralja, pa se s njom oženio, u potaji, tobože zbog njenog otmenog porekla i zbog njenog proroćanskog dara, pa je sa njom noći provodio šapćući joj u ložnici proroćanske neke reći, ućeći je obredima grćkim — nemoj samo da ti kažem — kojim!

Reci, šta sam mogla? — Da, kraljica, al' i ljubomorna žena, odbaćena, napuštena, žrtvovana, bez krvi i noža!

Šta sam mogla s tim mahnitim srcem, srcem žene, srcem ko i tvoje, šta sam mogla no da ga stišavam, no da ridam u potaji, da ga kunem i proklinjem, i to srce žensko i ćas kad se rodih?

Šta sam mogla no da tražim leka svome plaću, svojoj nesanicu, svojoj tuzi, svom slomljenom telu, svome bdenju i svome venjenju?

(Pauza)

Pa pronañoh sebi tešitelja... o, ne smej se, nisam završila; rekoh tešitelja?

Nañoh lepotana, muškarčinu, ljubavnika, mladoga pastuva, ne baš mnogo mudra, ali meni sklona, za mene spremna žariti i klati...

ELEKTRA: To dobro znam!

KLITEMNESTRA: Da, i klati, ali radi mene, radi moga tela, radi mojih muka, radi mojih noći, radi mojih suza, radi moga srca, rad moje osvete, a ne radi slave i pustih vetrova!

Da, a onda puče bruka, a po kome?

Po kraljici, jednoj ženi, jer muškarce zao glas već lakše mine.

A zar bi tvoj otac dao da njegovog sina žrtvujem za neku svoju slavu?

On kćer svoju ubi — i nikome ništa, oženi se proročicom — i nikome ništa, mene zaboravi — i nikome ništa!

E pa, ubih — i to s ljubavnikom.

Pa sad reci: nisam li ga s pravom smakla?

ELEKTRA: S pravom?

KLITEMNESTRA: Ako ne s pravom, a ono s razlogom!

(Pauza)

Pitah te: gde ti je dete?

Hoću da ga vidim.

ELEKTRA: Ne hitaj.

Biće i za to vremena.

Imam i ja nešto da ti kažem.

Al' ne zaboravi svoje zadnje reči što si rekla.

KLITEMNESTRA: Pamtim ih, ne brini.

I to vrlo dobro.

ELEKTRA: Pa lepo. Čuj. Nisi ni ti cveće kako bi to htela da se poveruje!

Ti si ista ko i tvoja sestra, prekrasna Helena . . .

(Klitemnestra mahne rukom: Eh!) Da-da, i to: skoro isto tako lepa,
ko i ona,
i tako mahnita!

Ona lepo ode za svojom lepotom, odjedri u Troju i napravi užas i
pokor:

pokla svojim nevinim osmehom pola Grčke!

A ti, njena sestra, samo jednog ubi: prvog med' prvima!

Ti veliš da imaš izgovor i za to: kćer si osvetila — tako veliš. Al' svet
tebe ne poznaje, niko ne zna kakva si ti žena.

Al' ja ću ti reći — i svetu i tebi!

Nije tvoja patnja započela kad ti kćer ubiše, no mnogo pre toga: kad
lepa Helena, tvoja dična sestra, sa lepote svoje svu Grčku zalude;
tada si ti poludela — od zavisti i od tuge.

(Pauza)

Još mnogo pre no što ti kćer uzeše kuvala si paklene planove: da
pogubnu slavu sestre ti Helene zasvagda zamračiš; pa si za
odsustva svoga slavnoga muža povazdan sedela ispred ogledala,
nagrizana sumnjama il' željom da ti se muž iz Troje ne vrati, da ti
pusti bračne uzde, da sama zavladaš, a za svoju slavu.

Ti si se jedina od helenskih žena radovala pobedama Troje!

A kada bi čula o pobedi Grka, jurila bi naokolo, mahnita od besa, sa
suznim očima, raspuštene kose: jer si željkovala da ti muž pogine!

Dobro, nek si jedna — kako veliš — nek ti je Helena sreću
pomutila, hajd', i to razumem, al' ko te terao da juriš za njenom
slavom (zar ne vide kuda takva slava vodi?) i zar nisi mogla na
njenom primeru da se opametiš, pa da kreneš po putu vrline?

Imala si dična muža — postala bi slavna po njegovoj slavi, imala si
decu, i kćeri i sina, mogla si da živiš za njihovu slavu.

Pa i ona kći koju ti uzeše, zar njena smrt, slavna i užasna — ne
postade tvoja gorka slava, crna slava nesrećne matere?

I ako ti muž tvoj ubi kćer rad slave — a ti mu se krvavo osveti —
zašto nas

ti progna,

mene i mog brata?

Kad si — kako veliš — bila nežna mati, koju ljubav spram deteta
navede na zločin, zašto se ta tvoja materinska ljubav ugasi tek tako,

pa nas, drugu decu, progna iz svog doma, baci na ulicu ko šugave mačke?

Šta li smo ti mi skrivili i pred bogom i pred svetom?

To mi reci, nežna majko!

Znam, dobro znam zašto: bilo te stid tvog ljubavnika, što ga kupi na trgu taštine za zlatnike ko skupa pastuva. Zato.

Sve što reče to su puste priče, mahnite žene od pohote pjane!

Al' ništa ne brini!

Tvoji su razlozi razlozi i moji!

Krv se, veliš, krvlju plaća, i to mi još dokazuješ strasno, daješ prava mom osvetnom besu, nalaziš mi razloge i zgode kojih se ja sama i ne setih, jer sam bila pjana od uvreda.

Pa hvala ti što si mi pomogla: lakše će mi biti da te smaknem, — jednog dana — dala si mi sve razloge za to, kao što će i onaj tvoj pastuv da mi plati glavom!

KLITEMNESTRA: Ostavi ti njega!

ELEKTRA: Njega i ne diram.

Sudiće mu Orest! Kad se vrati.

KLITEMNESTRA: A meni — ti?

ELEKTRA: Da, ja.

Uz pomoć svog brata.

KLITEMNESTRA: Znam da si oduvek volela svog oca više nego mene. Kao što sam i ja bila više sklona vašoj mlađoj sestri.

Al' to nije razlog dovoljan za mržnju.

Opraštam ti za uvrede.

Pa oprost i ti meni.

Majka sam ti.

Jer, uprkos varljivom prividu, kajanja i sumnje ruše moju dušu: i pred velikom činjenicom smrti sva su ljudska dela varljiva i tašta, u reci vremena sve izgleda sitno: sve, osim života.

Zato mi oprost.

Kada doñeš u moje godine, kad te dirne starost svojim dahom, kad otkriješ prve sede vlasi, shvatićeš to, ko što i ja shvatih...

ELEKTRA: I suviše kasno!

KLITEMNESTRA: Znam.
Suviše kasno.

ELEKTRA: I nema već leka!

KLITEMNESTRA: Nek moj ti primer bude nauk.

ELEKTRA: Al' zašto ne vratiš sina što se potuca po svetu?

KLITEMNESTRA: Osvete me strah.

ELEKTRA: A zašto muža podbadaš na nas?

KLITEMNESTRA: Ja ga čak smirujem. Al' ćud mu je takva.
Pa i ti si naprasita.

ELEKTRA: Da. Od muke!

KLITEMNESTRA: Kao i ja!

ELEKTRA: Al' naći ću sebi leka.
Ne brini!

KLITEMNESTRA: I Egist će biti s vama bolji.

ELEKTRA: Tvoj lepotan?
Da ne bude kasno?

KLITEMNESTRA: Eto, opet započinješ!

ELEKTRA: U pravu si.
O Egistu ništa osim dobro!

KLITEMNESTRA: Zašto si me zvala, dakle?
Gde je dete?

ELEKTRA: Zvala sam te da mom sinu, jer deseti dan je napunio,
prineseš žrtvu. Nevešta sam tome.

KLITEMNESTRA: Zašto onda ne pozva babicu?
Onu što te lišila trudova.
To je njen posao.

ELEKTRA: Sama sam se namučila.
I vrpce presekla zubima ko kuja!

KLITEMNESTRA: Što ne pozva nekog iz susedstva?

ELEKTRA: U bedi, sinko, nema prijatelja, kako reče Fočanin
Strofije.

KLITEMNESTRA: Dobro, hajd'mo.
Pripraviću žrtvu bogovima za blagodet tvog deteta.
Onda ću da krenem na imanje gde me Egist očekuje.
I on žrtvu sprema bogovima.
Valjda će nam sve te žrtve, i molitve i darovi, i govori i lovoru doneti
spasenje.
(Ulazi u kuću)

ELEKTRA: Pazi na haljine da ih ne uprljaš!

HOR: U krvavu evo boju ...
ili:
Zdravo, o kraljice ...

SCENA POSLEDNJA

Klitemnestra, Elektra, Orest

(Mrak. U pevanje hora meša se Klitemnestrin jauk. Urlik žene koju kolju. Zatim rvanje, padanje, roptanje. Klitemnestra, iskasapljena, izjuri iz kuće. Elektra i Orest je sustižu.)
KLITEMNESTRA: Jaoooj!

ELEKTRA: (Izbezumljena od besa i bola) Ovo za mog oca!

KLITEMNESTRA: Jaoooj! Zeeevse!

ELEKTRA: Ovo za Egista!

KLITEMNESTRA: Jaoooj!

ELEKTRA: Ovo za Oresta!

OREST: Opraštam joj!

KLITEMNESTRA: Deco moja!

ELEKTRA: A ovo za moje jade!

(Ropac i pad. Klitemnestrino se telo grči, zatim postaje nepomično. Hor je umuknuo. Tišina. Čuje se samo kapanje neke česme. Pad bačenog noža. Elektrino i Orestovo telo počinje polako da drhti i skamenjenost prelazi u grčenje. Elektra iznenada vrisne i baci se na Klitemnestru, kao da je proklinje.)

(Zavesa)